

• پژمان پیروزفر • فاطمه پناهیان پور •

پیروزفر، پژمان	سرشناسه
حکمت هنر اسلامی / پژمان پیروزفر، فاطمه پناهیان پور.	عنوان و نام بدیدآور
تهران: پایا، ۱۳۹۵.	مشخصات نشر
۵۲۸ ص: مصوّر(بخش زنگ).	مشخصات ظاهري
۹۷۸-۹۶۴-۸۰-۴	شابک
فیبا	وضعیت فهرست نویسی
کتابنامه؛ ص. ۵۲۱ - ۵۲۸	یادداشت
نمایه.	یادداشت
هنر اسلامی -- فلسفه	موضوع
Islamic art -- Philosophy	موضوع
اسلام و هنر	موضوع
Islam and art	موضوع
- ۱۳۹۱، پناهیان پور، فاطمه	شناسه افزوده
N۶۲۶۰/۴۸ ۱۳۹۶	رده بندی کنگره
۲۰۹/۱۷۶۷۱	رده بندی دیوبی
۹۹۸۱۱۰	شماره کتابشناسی ملی

تسلی روح عنوان طرح کاشی روی جلد، اثر فاطمه پناهیان پور، یادگاری است از بیش از شش هزار ساعت همتشینی هنرمند با طرح و رنگ. این اثر در سال ۱۳۹۶ به موزه آستان قدس رضوی اهدا گردید و موزه آستان آن را در زمرة آثار فاخر با درجه ممتاز جای داد.

حکمت هنر اسلامی

نویسنده‌گان: فاطمه پناهیان پور؛ پژمان پیروزفر
طراح جلد: سید ایمان نوری نجفی
چاپ نخست، ۱۳۹۶
شماره‌گان: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۵۰۰۰۰ تومان

چاپ و صحافی: فرازاندیش سبز

نشانی: تهران، میدان فاطمی، خیابان جویبار، کوچه نور بخش، پلاک ۳۲
تلفن: ۸۹۳۰۰۴۸ - ۸۹۳۰۰۴۶
www.nashrepaya.ir t.me/nashrepaya

حق چاپ محفوظ و متعلق به ناشر است.

وَأَنْزَلَ اللَّهُ عَلَيْكَ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ
وَعَلَمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ وَكَانَ فَضْلُ اللَّهِ عَلَيْكَ عَظِيمًا.

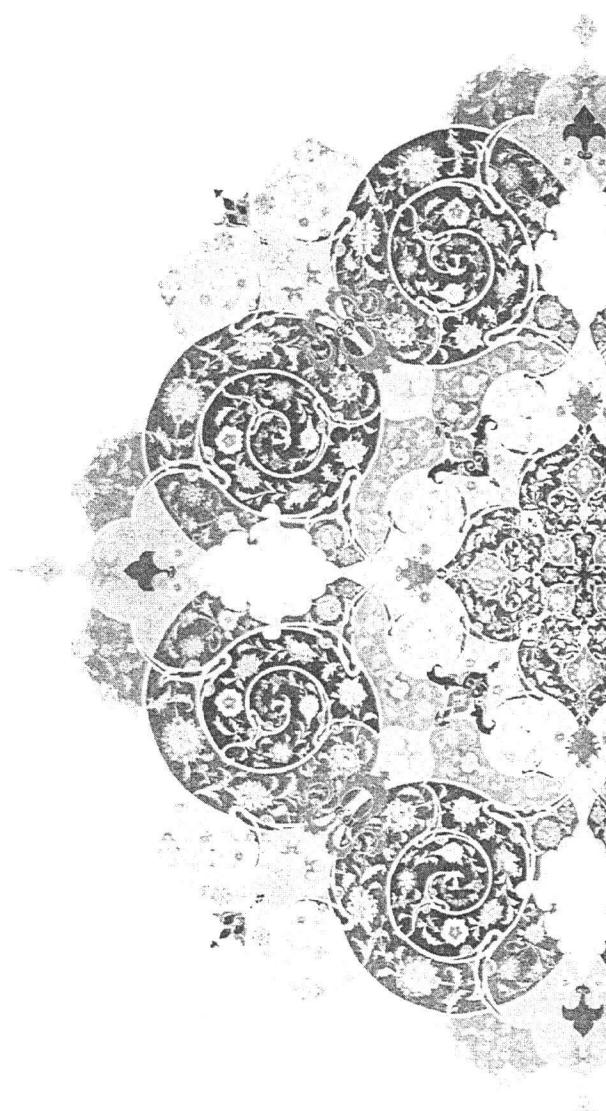
و خدا کتاب و حکمت بر تو نازل کرد
و آنچه را نمی دانستی به تو آموخت و تفضل خدا بر تو همواره بزرگ بود.
سوره نساء. آیه ۱۱۳

فهرست مطالب

۷	مقدمه
۱۳	هنر
۲۹	آرای عرفانی در باب هنر
۴۷	مبانی و ویژگی‌های هنر اسلامی
۵۷	محاذکات
۷۰	ماده و صورت
۸۹	خيال
۱۲۹	تجھی و حقیقت
۱۳۳	جمال و جلال
۱۴۱	تنزیه و تشییه
۱۴۹	سُکر و صَحْو
۱۵۳	سماع
۱۵۷	عشق
۱۷۱	قرب و بعد
۱۷۷	خوف و هیبت
۱۸۳	احوال و مواجهات
۱۸۹	جزء و کل
۱۹۳	روح هنر اسلامی
۱۹۹	هنر در متون اسلامی
۲۰۹	نسبت طلایی
۲۲۱	معماری
۲۸۷	باغ ایرانی
۲۹۹	محراب

۳۰۹.....	گبد
۳۲۱.....	مناره
۳۲۷.....	نور
۳۴۱.....	رنگ
۳۵۰.....	نماد
۳۷۱.....	اسلیمی
۳۸۱.....	ترنج
۳۸۷.....	شمسه
۳۹۵.....	تذهیب
۴۰۳.....	مینیاتور
۴۲۷.....	نقاشی
۴۳۷.....	نقاشی قهوه خانه
۴۴۵.....	شعر
۴۵۷.....	موسیقی
۴۶۰.....	تعزیه
۴۷۳.....	آشنایی با برخی از مشاهیر حکمت و هنر
۴۸۷.....	فرهنگ هنرهای اسلامی فارسی به انگلیسی
۴۹۷.....	فرهنگ هنرهای اسلامی انگلیسی به فارسی
۵۰۷.....	فرهنگ فارسی به فارسی
۵۲۱.....	فهرست گردیده منابع

مقدمة

بهثام زیبای زیبایی آفرین

هنر فرایندی است هدفمند، خدای گونه، تجلی یافته در وجود بشر، با اثراتی فراتر از ابعاد زمان و مکان، تکرارناپذیر، که در یک لحظه پالایش یافته از ارتباط انسان با خداوند، انسان‌های دیگر، عناصر محیط، اندیشه و اشیا به منصه ظهور می‌رسد.

امروزه، برای هنرمند، ارائه اثری مطلوب به مخاطب امری است به غایت دشوارتر از گذشته. مخاطب امروز هنر مخاطبی است با حق انتخاب‌های بسیار، در نحوه صرف زمان. از همین روزت که هرچه تمدن پیشرفت کند، بشر احساس ناکامی بیشتری می‌کند. با پیشرفت تمدن نوع کارهایی که در آن واحد می‌توان انجام داد بیشتر می‌شود، و برای انسانی که پرداختن به هریک از این امور همراه با لذتی است، ارتباط با هنر به بهای از دادن تمامی دیگر لذت‌ها تمام خواهد شد. تفکر درباره لذت‌های ازکف‌داده لذت به دست آورده را هم در کاممان با تلخی آمیخته می‌کند، مگر آنکه این لذت در اوج مطلوبیت باشد و این تنها از هنری همراه با حکمت و معنویت ساخته است.

در اینجاست که ارائه هنر همراه با حکمت و معنویت، با قدرتِ جذبِ مخاطب و در عین حال در چهارچوب اصول و موازین، کاری بس دشوار می‌شود و تها از عهده انگشت‌شمار انسان‌هایی بر می‌آید. آنجا که هنرمند مسلمان از بارگاه این مُجِيبُ الدَّعَوات و رافِعُ الدَّرَجَات می‌طلبد تا به عنوان تها حکیم علیم او را راه نماید، خداوندِ خالقُ النُّور و مُقدِّرُ الثُّور و مُدبِّرُ الثُّور، به عنوان نُورِ کُل نُور، این وجود مطلق، تجلی راستین نُورًا قبل کُل نُور و نُورًا بعد کُل نُور و نُورًا فوقَ کُل نُور، به عنوان نوری که نُورًا لَيْسَ كَمِثْلِهِ نُور، راه‌هایی را به هنرمند سالک می‌نمایاند و درهایی را به روی او می‌گشاید که در قدر وهم نماید و بیانش به کلام نشاید. و از آنجاکه خود لَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُواً أَخَدَ است (هیچ همتایی برایش نبوده است)، به متمسکین به درگاهش قدرتی در هنر عنایت فرموده است تا آثاری به جهانیان عرضه کنند که یگانه باشد.

و گاه خداوند به عنوان سَتَّارُ الْعَيْوِبِ و سَاتِرُ كُلِّ مَعْيُوبٍ آنچنان نقص از اثر می‌زداید که در پایان، هنرمند خود در زیبایی آنچه در مقابل دارد درمی‌ماند. در اینجاست که مَنْوَرُ الْقُلُوبِ نسل‌های متمادی را به اثری بشارت داده است «جمیل و جلیل».

او که خود صَانِعُ كُلِّ شَيْءٍ است و در همه حال از قَبْلَ كُلِّ شَيْءٍ تَابَعَ كُلِّ شَيْءٍ به همین سبب همواره فَوْقَ كُلِّ شَيْءٍ بوده است، گاه به عنوان قَادِرٌ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ بندۀ سالک خویش را قادر به ارائه آثاری می‌نماید که برای دیگران افسانه‌ای بیش نیست.

حکمت معنوی هرهاي اسلامي رشحه‌اي است از حِكْمَةٍ أَطِيفٍ. الهامی است از خلقت، فی صُنْعَهِ حَكِيمٍ.

طرح قوانین برای هنر امری است دشوار. زیرا تنها قوانین الهی می‌توانند مطلق باشند و لا غیر. دیگر قوانین نسبی‌اند. در این عرصه هنرمند می‌کوشد تا با توانمندی‌هایی که در او به ودیعه نهاده شده است به آفرینش و ابداع آثاری بدلیل اهتمام ورزد.

با مشاهده آثار هنری، شما فراتر از زمان سیر کرده، افق‌های نایافتنی را دست یافتنی می‌بینید و تصویری دیگر از هستی در وجود شما شکل می‌گیرد. در این نقطه از زمان، هنرمند خالق تصور دیگر انسان‌ها می‌باشد و این قدرتی است که ذات باری تعالی در او به امانت نهاده است: نیروی خلاقه و قدرت ابداع.

در بین مخلوقات، این انسان است که از این نعمت برخوردار است. و این چنین عنایتی از سوی خداوند به جانشینش در زمین نمی‌تواند بدون حکمت باشد. این حکمت همراه با عرفان است و همچنان که عرفان تعمق در آنفُس است، هنر قدسی نیز تعمق در آفاق است. لذت بردن از یک اثر زیبای هنری لذتی است متفاوت با لذات مادی. این لذت روح را می‌نوازد و این ادراک، ادراکی است با احساس رضایت که در آن زیبائناختی مقدم بر احساس لذت از یک اثر هنری است.

آفرینش یک اثر هنری هرگز از روی غریزه صورت نمی‌پذیرد. هنر آزاد است، اما مبنای آن عقل است. در این میدان هر هنرمندی دیوانه‌وار ابزار در دست می‌گیرد. یکی قلم را بر پرده بوم یا کاغذ می‌نوازد و دیگری چکش در دست گرفته و بر سنگ فرود می‌آورد. اما هیچ‌یک از این‌ها از سر دیوانگی نیست. همواره درنهایت هنری را تکامل یافته می‌انگاریم که روح معنوی و

الهی در آن جاری و ساری باشد. چنین هنری متفاوت از دیگر هنرها، هنر دینی - الهی نامیده می شود.

خالق هستی که خالق هنر است، خالق نامکرهاست. هنر خلق است و کمال، ارتقای روح است همراه با حکمت و معنویت. آنچه تکرار شود صنعت است و مصنوع را در وادی هنر جایگاهی نیست. اوج هنر و خلاقیت، تعالی روح است که هر که به آن دست یافت هنر ش جاودانه گشت و هر که آن را به کناری نهاد به قهقرا کشیده شد.

این اثر دایرة المعارفی از مجموعه هنرهای دوره اسلامی است که از دیدگاه حکمت معنوی خویش و جایگاهشان در جامعه اسلامی در طول تاریخ اسلام مورد بررسی قرار گرفته اند. هر یک از این هنرها، در طول دوران حیات خویش، فراز و نشیب‌های بسیاری را طی نموده‌اند و هر یک از سوابی از محیط و جامعه تأثیر پذیرفته و از سوی دیگر بر محیط و جامعه پیرامون تأثیر گذاشته است.

در بخش مشاهیر، مروری کوتاه خواهیم داشت بر زندگی نامه برخی از کسانی که در طول تاریخ به پیروی از اقرأ^۱ باشم رَبِّكَ الَّذِي خَلَقَ عمری را به علم و هنر سپری کردند تا مصدق وَالْعَصْرِ. إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ نباشند.

تخصص موردنیاز درزمینه تسلط به زبان‌های فارسی و انگلیسی جهت ترجمه اصطلاحات هنری و فلسفی در فرهنگ نامه‌های فارسی به انگلیسی و انگلیسی به فارسی را مدیون استاد وحید نوروزعلی^۲ یک مدیریت بخش کمیته فنی عوامل انسانی در مؤسسه آمریکایی هوانوردی و فضانوردی^۳ در ایالت ویرجینیای امریکا می‌باشیم. ایشان در پایان سال ۲۰۱۶ از طرف انجمن کیفیت آمریکا^۴ به عنوان یکی از چهره‌های شاخص کیفیت در سال ۲۰۱۶ برگزیده شدند. پیش از این از ایشان درزمینه هنر و فلسفه (هرمنیوتیک یا علم تأویل متن) در کتب و مقالاتی در آمریکا و انگلستان در بخش تصدیق و سپاسگزاری^۵ تقدیر شده است. همچنین ایشان صاحب

1 American Institute of Aeronautics and Astronautics (AIAA)

2 American Society for Quality

3 Acknowledgement

مقالات‌تی در خصوص شاهنامه فردوسی در نشریه مطالعات هندو اروپایی می‌باشد. با همکاری ایشان به عنوان فردی مسلط به دانش زبان انگلیسی و کارشناسی بین‌المللی در عرصه علوم عوامل انسانی، این دایرةالمعارف را می‌توان دارای فرهنگی معتبر در زمینه اصطلاحات تخصصی هنرهای دوره اسلامی و حکمت و علوم انسانی یافت.

در پایان این مجموعه نیز با استفاده از لغت‌نامه دهخدا و فرهنگ فارسی معین و فرهنگ لغت عمید و دیگر منابع معتبر، مجموعه کلماتی که احتمالاً برای برخی از خوانندگان، ناآشنا می‌باشد، در یک فرهنگ فارسی به فارسی گنجانیده شده است.

به مصدق مَنْ لَمْ يَشْكُرْ الْمَخْلوقَ لَمْ يَشْكُرْ الْخَالقَ در اینجا سپاسگزار تمامی دوستانی می‌باشیم که در به ثمر رسیدن این کار بزرگ یاریمن کردند و همواره به یاد خواهیم داشت که به سرانجام رسیدن این تلاش موهبتی بوده است از سوی پروردگار. نعمتی که همواره شاکر و سپاسگزار آن خواهیم بود.

این همه آوازه‌ها از شَه بود گُرچه از حلقه‌وم عبد‌الله بود

پژمان پیروز فر

فاطمه پناهیان‌پور